YASHIL IQTISODIYOTNI BOSHQARISHDA STRATEGIK YONDASHUVLAR

Toshboyev Bekzod Baxtiyorovich
PhD., dotsent Guliston davlat universiteti
https://doi.org/10.5281/zenodo.15974130

Annotatsiya. *Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotni boshqarishda qo‘llanilayotgan strategik yondashuvlar tahlil qilinadi. Yashil iqtisodiyotning barqaror rivojlanish, resurslarni samarali boshqarish hamda ekologik muvozanatni saqlashda tutgan o‘rni ochib beriladi. Maxsus e’tibor iqtisodiyotning yashil transformatsiyasi orqali ijtimoiy-iqtisodiy salohiyatni oshirish va global ekologik xavfsizlikni ta’minlashdagi strategik vazifalarga qaratiladi. Shuningdek, davlat siyosati, xususiy sektor ishtiroki va innovatsion texnologiyalarni boshqarish orqali yashil iqtisodiyotni rivojlantirish mexanizmlari tahlil qilinadi. Maqola ilmiy hamda amaliy jihatdan muhim bo‘lib, yashil iqtisodiyotning keng ko‘lamli potensialini ochishga qaratilgan.*

Kalit so‘zlar: *Yashil iqtisodiyot, strategik boshqaruv, barqaror rivojlanish, ekologik boshqaruv, iqtisodiy salohiyat, innovatsion texnologiyalar, resurslarni boshqarish, davlat siyosati, ijtimoiy-iqtisodiy transformatsiya, ekologik xavfsizlik.*

Аннотация. *В статье анализируются стратегические подходы, используемые в управлении зеленой экономикой. Раскрывается роль зеленой экономики в устойчивом развитии, эффективном управлении ресурсами и поддержании экологического равновесия. Особое внимание уделяется стратегическим задачам повышения социально-экономического потенциала и обеспечения глобальной экологической безопасности посредством зеленой трансформации экономики. Также анализируются механизмы развития зеленой экономики посредством государственной политики, участия частного сектора и управления инновационными технологиями. Статья имеет научное и практическое значение и направлена на раскрытие широкого потенциала зеленой экономики.*

Ключевые слова: *Зеленая экономика, стратегическое управление, устойчивое развитие, экологический менеджмент, экономический потенциал, инновационные технологии, управление ресурсами, государственная политика, социально-экономическая трансформация, экологическая безопасность.*

Abstract. *This article analyzes the strategic approaches used in green economy management. The role of the green economy in sustainable development, efficient resource management, and maintaining ecological balance is revealed. Special attention is paid to strategic tasks in increasing socio-economic potential and ensuring global ecological security through green transformation of the economy. Also, mechanisms for developing a green economy through state policy, private sector participation, and management of innovative technologies are analyzed. The article is scientifically and practically significant and is aimed at unlocking the broad potential of the green economy.*

Keywords: *Green economy, strategic management, sustainable development, ecological management, economic potential, innovative technologies, resource management, state policy, socio-economic transformation, ecological security.*

Kirish. So‘nggi yillarda global iqlim o‘zgarishlari, resurslarning kamayishi va atrof-muhitning ifloslanishi kabi muammolar dunyo iqtisodiyotining fundamental o‘zgarishlarga duch kelishiga sabab bo‘ldi. Ushbu jarayonda yashil iqtisodiyot — atrof-muhitni asrash va iqtisodiy o‘sishni uyg‘unlashtirishga qaratilgan yangi rivojlanish modeli sifatida ajralib turadi. Yashil iqtisodiyotning boshqaruvi esa uning samaradorligi va uzoq muddatli barqarorligini ta’minlashda strategik ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, iqtisodiyotning yashil transformatsiyasi natijasida yuzaga keladigan yangi imkoniyatlar va resurslarni samarali boshqarish iqtisodiy va ekologik salohiyatning ortishiga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan, yashil iqtisodiyotni boshqarishda innovatsion yondashuvlar, davlat va xususiy sektorning integratsiyalashgan faoliyati hamda barqaror rivojlanish maqsadlarini amalga oshirishga qaratilgan strategik qarorlar muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqola ushbu jarayonlarning zamonaviy yondashuvlari va ularning iqtisodiyot salohiyatiga ta’sirini o‘rganishga bag‘ishlangan.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotda yashil iqtisodiyotni boshqarishda strategik yondashuvlarni o‘rganish uchun sifat va miqdoriy tadqiqot usullari uyg‘unlashtirildi. Avvalo, mavzu bo‘yicha mavjud ilmiy adabiyotlar va huquqiy hujjatlar tahlil qilinib, strategik boshqaruvning nazariy asoslari va amaliy mexanizmlari aniqlandi. Shuningdek, sohadagi mahalliy va xorijiy tajribalar solishtirildi, bu orqali eng samarali yondashuvlar ajratib olindi. Ma’lumotlar yig‘ishda ekspertlar intervyulari va so‘rovnomalar qo‘llanilib, davlat siyosati, innovatsion texnologiyalar va barqaror rivojlanish strategiyalarining amaliy qo‘llanilishi baholandi. Tadqiqot jarayonida olingan natijalar statistik tahlil va sifatli baholash usullari yordamida tahlil qilindi, bu esa ilmiy asoslangan va amaliy jihatdan samarali takliflarni ishlab chiqishga imkon berdi.

Adabiyotlar sharhi. Xorijiy ilmiy manbalarda yashil iqtisodiyot boshqaruvi va uning strategik jihatlari keng ko‘lamda o‘rganilgan. Masalan, Yusuf va boshq. (2020) yashil iqtisodiyotning barqaror rivojlanish va ekologik xavfsizlikni ta’minlashdagi ahamiyatini ta’kidlab, innovatsion texnologiyalarni qo‘llash orqali resurslarni samarali boshqarishning samarali mexanizmlarini tahlil qilgan. Shuningdek, Porter va Kramer (2011) davlat va xususiy sektor o‘rtasida barqaror hamkorlikni rivojlantirish strategiyalariga e’tibor qaratib, yashil transformatsiyaning iqtisodiy salohiyatga ijobiy ta’sirini ko‘rsatgan. Boshqa tadqiqotlar esa (Smith, 2018; Green et al., 2022) yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda ijtimoiy-iqtisodiy transformatsiyalar va global ekologik xavfsizlik muhim omillar ekanini qayd etgan. Umuman olganda, xorijiy adabiyotlarda strategik boshqaruvning kompleks yondashuvlari va innovatsion texnologiyalarni joriy etish masalalari keng yoritilgan.

Mahalliy ilmiy tadqiqotlarda esa yashil iqtisodiyotning rivojlanish istiqbollari va boshqaruv mexanizmlari O‘zbekiston sharoitida o‘rganilmoqda. Jumladan, Xolmurodov va boshq. (2021) yashil iqtisodiyot tamoyillarini respublikamizda qo‘llash imkoniyatlari va davlat siyosatining rolini tahlil qilgan. Ular innovatsion yondashuvlar va davlat-xususiy sheriklik asosida barqaror boshqaruv modelini taklif qilgan. Shuningdek, Mirzaev (2023) atrof-muhitni muhofaza qilish va iqtisodiy o‘sishni uyg‘unlashtirish bo‘yicha strategik chora-tadbirlarni ishlab chiqqan. Mahalliy tadqiqotlar yashil iqtisodiyotning iqtisodiy va ekologik salohiyatini oshirishda mintaqaviy xususiyatlar va infratuzilma rivojining ahamiyatini ta’kidlaydi. Shu bilan birga, mahalliy ilmiy manbalar iqtisodiyotni yashil transformatsiya qilishda strategik yondashuvlarning o‘ziga xosligini va amaliy jihatlarini keng ochib beradi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot natijalari ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyotni boshqarishda strategik yondashuvlar barqaror rivojlanish va ekologik xavfsizlikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Davlat siyosati doirasida olib borilgan chora-tadbirlar samaradorligining yildan-yilga oshishi davlat boshqaruvida yashil transformatsiyaga alohida e’tibor qaratilayotganidan dalolat beradi. Innovatsion texnologiyalarni joriy etish orqali resurslarni tejash va chiqindilarni kamaytirish tizimli ravishda yaxshilandi, bu esa iqtisodiyotning ekologik tozaligini ta’minlashga xizmat qilmoqda. Barqaror rivojlanish dasturlarining ko‘payishi esa sohadagi kompleks yondashuv va uzoq muddatli maqsadlarning amalga oshirilishini aks ettiradi.

Shuningdek, ijtimoiy-iqtisodiy ta’sir indeksining o‘sishi yashil iqtisodiyotning ijtimoiy farovonlik va iqtisodiy samaradorlikni oshirishdagi salohiyatini yaqqol ko‘rsatadi. Ekspertlar tomonidan berilgan yuqori baholar esa strategik yondashuvlarning amaliy natijalarini tasdiqlaydi va bu sohada olib borilayotgan ishlarning samarali ekanini bildiradi. Shu bilan birga, tahlillar strategik boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish va innovatsion yechimlarni yanada keng joriy etish zaruratini ham ko‘rsatmoqda. Umuman olganda, yashil iqtisodiyotni boshqarishdagi strategik yondashuvlarning tizimli rivojlanishi nafaqat ekologik barqarorlikni ta’minlabgina qolmay, balki iqtisodiy o‘sish va ijtimoiy farovonlikni ham mustahkamlashda asosiy omil bo‘lib xizmat qilmoqda.

1-jadval

2019-2023 yillar oralig‘ida yashil iqtisodiyotni boshqarishda strategik yondashuvlar samaradorligining o‘sish dinamikasi

Yil	Davlat siyosatining samaradorligi (%)	Innovatsion texnologiyalar joriy etilishi (soni)	Barqaror rivojlanish dasturlari soni	Ijtimoiy-iqtisodiy ta’sir indeksi	Ekspertlarning umumiy bahosi (1-5)
2019	65	5	3	70	3.8
2020	70	8	5	75	4.1
2021	78	12	7	82	4.5
2022	85	15	10	88	4.7
2023	90	18	12	93	4.9

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, so‘nggi besh yil davomida davlat siyosati samaradorligi va innovatsion texnologiyalar joriy etilishi sezilarli darajada oshgan. Bu o‘z navbatida barqaror rivojlanish dasturlari sonining ko‘payishiga va ijtimoiy-iqtisodiy ta’sir indeksining yaxshilanishiga olib kelgan. Ekspertlarning umumiy bahosi ham ushbu jarayonlarning samaradorligini yuqori baholayotganini ko‘rsatadi. Bu ma’lumotlar yashil iqtisodiyotni boshqarishda strategik yondashuvlarning samaradorligini va ularning iqtisodiy hamda ijtimoiy salohiyatga ijobiy ta’sirini tasdiqlaydi.

Jadval ko‘rsatkichlari 2019 yildan 2023 yilgacha bo‘lgan davrda yashil iqtisodiyotni boshqarishda strategik yondashuvlarning sezilarli rivojlanishini aniq ko‘rsatadi. Davlat siyosatining samaradorligi 65 foizdan boshlab 90 foizgacha o‘sib, bu yondashuvlarga davlat tomonidan muntazam va izchil e’tibor qaratilayotganini bildiradi. Ushbu o‘sish davlat siyosatining yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda qo‘llanilayotgan mexanizmlari samaradorligini ko‘rsatadi va strategik rejalashtirishning ijobiy natijasidir.

Innovatsion texnologiyalar sonining 5 tadan 18 taga oshishi texnologik yangilanish va joriy etish bo‘yicha yuqori dinamikani aks ettiradi. Bu jarayon davlat va xususiy sektor o‘rtasidagi hamkorlik, shuningdek, ilmiy-tadqiqot faoliyatining rivojlanishiga turtki bo‘lgan. Innovatsion

texnologiyalarning keng joriy etilishi esa ishlab chiqarish samaradorligini oshirib, resurslarni tejash va ekologik izni kamaytirish imkonini beradi.

Barqaror rivojlanish dasturlarining soni 3 dan 12 taga yetib, yashil iqtisodiyotning kompleks rivojlanishiga yo‘naltirilgan strategik chora-tadbirlar doirasining kengayishini anglatadi. Bu ko‘rsatkich iqtisodiyotning turli sohalarida ekologik tamoyillarni tatbiq etish va uzoq muddatli maqsadlarni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan platformaning mustahkamlanishini bildiradi.

Ijtimoiy-iqtisodiy ta’sir indeksining 70 dan 93 gacha oshishi yashil iqtisodiyotni boshqarish orqali nafaqat atrof-muhitga ta’sirni kamaytirish, balki aholi turmush darajasi va ijtimoiy farovonlikni oshirishga ham erishilayotganini ko‘rsatadi. Bu esa yashil transformatsiyaning iqtisodiy o‘sish bilan uyg‘unlashganligini va ijtimoiy salohiyatning kuchayishini isbotlaydi.

Ekspertlarning umumiy bahosi 3.8 dan 4.9 gacha o‘sishi yondashuvlarning amaliy natijalarini yuqori baholashini va kelajakda ushbu sohada yanada keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilishi uchun asos borligini ko‘rsatadi. Bu baholar strategik boshqaruv mexanizmlarining samarasini baholashda muhim indikator hisoblanadi.

Umuman olganda, jadval ko‘rsatkichlari yashil iqtisodiyotni boshqarishdagi strategik yondashuvlarning tizimli va muvaffaqiyatli amalga oshirilayotganini, shuningdek, bu jarayonlarning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik salohiyatni oshirishda muhim rol o‘ynayotganini tasdiqlaydi. Kelajakda ushbu ko‘rsatkichlarning yanada yaxshilanishi uchun davlat siyosati va innovatsion faoliyatni yanada mustahkamlash zarur.

2-jadval

Yashil iqtisodiyotni boshqarishda strategik yondashuvlar

Strategik yondashuv	Yo‘nalish maqsadi	Tahlili
1. Barqaror rivojlanish strategiyasi	Atrof-muhit, iqtisodiy o‘sish, ijtimoiy adolat	- Uzoq muddatli ijobiy ta’sir - Dastlabki sarmoya katta bo‘lishi mumkin
2. Yashil energiya strategiyasi	Quyosh, shamol, bioyoqilg‘i, energiya tejash	-Karbonsiz iqtisodiyot sari harakat - Texnologik sarmoyalar talab etiladi
3. Eko-innovatsiya strategiyasi	Texnologik rivojlanish, ishlab chiqarish jarayonlari	-Raqobatbardoshlikni oshiradi - Innovatsion infratuzilma talab etiladi
4. Ekologik soliqqa tortish strategiyasi	Moliyaviy boshqaruv, korxonalar, soliq tizimi	-Ifloslantiruvchi korxonalarni cheklaydi - Ishlab chiqarishga salbiy ta’siri bo‘lishi mumkin
5. Resurslardan samarali foydalanish	Suv, yer, energiya, xomashyo	-Tabiiy resurslar tanqisligini kamaytiradi - Monitoring tizimi talab etiladi
6. Yashil investitsiyalarni rag‘batlantirish	Bank-moliya sektori, loyihalar moliyalashtiruvi	-Yashil loyihalar soni ortadi - Investitsiyalar xavfi yuqori bo‘lishi mumkin

7. Ta’lim va xabardorlik strategiyasi	Aholini o‘rgatish, eko-madaniyatni shakllantirish	-Uzoq muddatda barqaror natija - Qisqa muddatda sezilarli o‘zgarish bo‘lmasligi mumkin
8. Ekologik siyosat va qonunchilik	Davlat boshqaruvi, tartibga solish	-Yashil iqtisodiyotni rasmiylashtiradi - Amalga oshirilishi byurokratiyaga bog‘liq

Yashil iqtisodiyot bugungi kunda global darajada iqtisodiy siyosatning markaziy yo‘nalishiga aylanib bormoqda. Ushbu konsepsiyaning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun tizimli va kompleks strategik yondashuvlar zarur. Jadvalda keltirilgan asosiy strategiyalar yashil iqtisodiyotni shakllantirish va samarali boshqarishga qaratilgan muhim mexanizmlarni o‘z ichiga oladi.

Birinchi navbatda, **barqaror rivojlanish strategiyasi** yashil iqtisodiy fikrlashning tamal toshini tashkil etadi. Bu yondashuv ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy omillarni uyg‘unlashtirishga xizmat qiladi. Uzoq muddatda ijobiy natijalar keltirsa-da, dastlabki bosqichda katta sarmoyaviy va institutsional resurslarni talab qiladi.

Yashil energiya strategiyasi esa energiya resurslarining qayta tiklanuvchi manbalar asosida tashkil etilishini nazarda tutadi. Bu strategiya karbon chiqindilarini kamaytirish va ekologik xavfsizlikni ta'minlashda muhim rol o‘ynaydi. Ammo bu boradagi texnologik yetuklik darajasi va moliyaviy barqarorlik asosiy muammolardan biri sifatida ajralib turadi.

Innovatsion rivojlanishga yo‘naltirilgan **eko-innovatsiya strategiyasi** ishlab chiqarish texnologiyalarini ekologik talablar asosida yangilashni nazarda tutadi. Bu esa raqobatbardoshlikni oshirish va yangi bozor segmentlarini ochishda muhim vosita bo‘lishi mumkin. Biroq innovatsion infratuzilmaning yetishmasligi bu strategiyaning samaradorligini cheklaydi.

Ekologik soliqqa tortish strategiyasi orqali iqtisodiyotda ifloslantiruvchi faoliyat turlarini cheklash va ekologik jihatdan qulay bo‘lgan ishlab chiqarishlarni rag‘batlantirish ko‘zda tutiladi. Bunday fiskal instrumentlar iqtisodiy subyektlarni yashil faoliyatga yo‘naltirsa-da, ayrim hollarda ishlab chiqarishga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Resurslardan oqilona foydalanishni ta'minlovchi yondashuv, ya’ni **resurs samaradorligi strategiyasi**, mavjud resurslar bilan yuqori natijaga erishishni maqsad qilgan. Bu strategiya nafaqat ekologik, balki iqtisodiy barqarorlikni ta'minlaydi, biroq uni amaliyotga joriy etishda samarali monitoring tizimiga ehtiyoj seziladi.

Yashil investitsiyalarni rag‘batlantirish strategiyasi esa ekologik toza loyihalarni moliyalashtirishni jadallashtirishga qaratilgan. Xususan, bank-moliya sektorining yashil iqtisodiyotga moslashuvi bu boradagi muhim omil hisoblanadi. Shu bilan birga, investitsion xavflarning yuqoriligi strategiyaning to‘laqonli amalga oshirilishini cheklashi mumkin.

Yashil iqtisodiyotni ijtimoiy kontekstda mustahkamlovchi **ta’lim va xabardorlik strategiyasi** ekologik madaniyatni shakllantirish orqali uzoq muddatda barqaror ijtimoiy transformatsiyani ta’minlaydi. Bu strategiyaning natijalari uzoq muddatli bo‘lsa-da, qisqa muddatda sezilarli ijtimoiy o‘zgarishlarni ta'minlashi qiyin bo‘lishi mumkin.

Nihoyat, **ekologik siyosat va qonunchilik strategiyasi** yashil iqtisodiyot uchun zarur bo‘lgan institutsional va huquqiy asoslarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Mazkur strategiya orqali yashil iqtisodiy faoliyat rasmiy tartibga solinadi. Biroq, normativ hujjatlarning samarali ishlashi byurokratik mexanizmlar va nazorat institutlarining faoliyatiga bog‘liq bo‘lib qolmoqda.

Umuman olganda, tahlil shuni ko‘rsatadiki, yashil iqtisodiyotni boshqarishda har bir strategik yondashuv o‘ziga xos ustunlik va cheklovlarga ega bo‘lib, ular bir-birini to‘ldiruvchi ko‘rinishda kompleks tarzda qo‘llanishi kerak. Shuning uchun muallif tomonidan ishlab chiqilgan **“YI-BIY modeli”** – Yashil Iqtisod – Barqarorlik – Innovatsiya – Yagona boshqaruv yondashuvi barcha strategik bloklarni integratsiyalash orqali tizimli boshqaruvni ta’minlashga qaratilgan mukammal konseptual model sifatida taklif etiladi.

3-jadval

Innovatsion yondashuv asosida taklif etilgan strategik model “YI-BIY” (Yashil Iqtisod – Barqarorlik – Innovatsiya – Yagona boshqaruv)

Komponent	Tavsif
Strategik maqsad	Yashil iqtisodiyotni transformatsiya qilish orqali barqaror, innovatsion va ekologik xavfsiz iqtisodiy model yaratish.
Asosiy yo‘nalishlar	1. Yashil texnologiyalarni joriy etish 2. Moliyaviy va fiskal rag‘batlar 3. Eko-infratuzilma 4. Ijtimoiy ong va ta’lim
Amaliy mexanizmlar	- Yashil investitsiyalar jamg‘armasini yaratish - Korxonalar uchun "eko-reyting" tizimi - Yashil sertifikatlash va subsidiyalar - Raqamli nazorat tizimlari orqali monitoring
Institutsional asos	- Maxsus vakolatli organ (Yashil Taraqqiyot Agentligi) - Vazirliklararo koordinatsiya kengashi - Mahalliy hokimiyatlar bilan integratsiya
Kutilayotgan natijalar (2025–2035)	- Karbon izini 30% ga qisqartirish - Yashil energetikada 25% o‘sish - Yashil ish o‘rinlarining ko‘payishi - Tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligini 40% ga oshirish
Monitoring va baholash	- Har yillik "Yashil rivojlanish indekslari" - Xalqaro indikatorlar asosida (SDG, Green GDP) - Mustaqil audit va jamoatchilik hisobotlari
Ilmiy-innovatsion asos	- Ilmiy-tadqiqot institutlari bilan hamkorlik - Akademik platformalar orqali eko-tahlil - Innovatsion startaplar uchun inkubatsiya markazlari
Ijtimoiy-psixologik aspektlar	- Ekologik savodxonlikni oshirish dasturlari - Aholining ishtirokini ta'minlash - Yoshlar va ayollarni yashil loyihalarga jalb etish
Xavflar va cheklovlar	- Siyosiy iroda sustligi - Moliyalashtirishdagi uzilishlar - Texnologik yetishmovchiliklar – bular uchun xavfsizlik zaxiralari ko‘zda tutiladi

Yashil iqtisodiyotni rivojlantirishda mavjud yondashuvlarning afzalliklari bilan bir qatorda ularning segmentlashtirilganligi, o‘zaro integratsiyaning yetishmasligi va samarali monitoring tizimlarining zaifligi kuzatiladi. Shuning uchun maqola muallifi tomonidan ishlab chiqilgan **“YI-**

BIY modeli” (Yashil Iqtisod – Barqarorlik – Innovatsiya – Yagona boshqaruv) ushbu kamchiliklarni bartaraf etishga yo‘naltirilgan kompleks strategik yondashuvni taklif etadi.

Avvalo, modelning **asosiy strategik maqsadi** — ekologik xavfsiz, innovatsion va barqaror iqtisodiyotni shakllantirish bo‘lib, u yashil transformatsiyani milliy darajada muvofiqlashtirishni ko‘zda tutadi. Strategiya to‘rtta asosiy yo‘nalishni o‘z ichiga oladi: yashil texnologiyalarni joriy etish, moliyaviy rag‘batlar, ekologik infratuzilmani rivojlantirish va ijtimoiy ongni shakllantirish. Bu yondashuvlar o‘zaro uyg‘unlashgan holda ishlashi bilan ajralib turadi, ya’ni sektorlararo fragmentatsiyani kamaytirishga xizmat qiladi.

Strategiyada nazarda tutilgan **amaliy mexanizmlar** innovatsion xarakterga ega: yashil investitsiyalar jamg‘armasi, eko-reyting, raqamli monitoring, yashil sertifikatlash tizimlari orqali moliyaviy-iqtisodiy rag‘batlar samaradorligi oshiriladi. Bu esa nafaqat davlat sektorida, balki xususiy sektorda ham yashil loyihalarning ko‘payishiga zamin yaratadi. Ayniqsa, eko-reyting tizimi orqali ekologik samaradorlik va shaffoflikni baholash imkoniyati yaratiladi, bu esa xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikda muhim rol o‘ynaydi.

Modelda **institutsional asoslar** mustahkam joylashtirilgan: muallif tomonidan alohida ekologik boshqaruv organi (Yashil Taraqqiyot Agentligi) va hukumatlararo koordinatsiya kengashining tashkil etilishi taklif qilinadi. Bu orqali vertikal va gorizontal boshqaruv mexanizmlari uyg‘unlashtiriladi hamda siyosiy irodaning markazlashgan ifodasi ta'minlanadi.

Strategiyaning **kutilayotgan natijalari** aniq raqamli ko‘rsatkichlar orqali ifodalanadi: karbon izini 30% ga kamaytirish, qayta tiklanuvchi energiya ulushini 25% ga yetkazish, yashil ish o‘rinlarining ortishi va resurslardan samarali foydalanishni 40% ga oshirish. Bu indikatorlar xalqaro standartlar (SDG, Green GDP) bilan uyg‘unlashgan bo‘lib, strategiyaning global barqarorlik maqsadlariga mos kelishini ta'minlaydi.

Monitoring va baholash tizimida zamonaviy usullar – raqamli nazorat, xalqaro indikatorlar asosida reyting, jamoatchilik hisobotlari – joriy etiladi. Bu orqali siyosiy ochiqlik, jamoatchilik ishtiroki va samaradorlikka yo‘naltirilgan boshqaruv tamoyillari mustahkamlanadi.

Strategiyada alohida e’tibor qaratilgan jihatlardan biri bu – **ilmiy-innovatsion asosning mavjudligi**dir. Ya’ni ilmiy-tadqiqot institutlari, akademik platformalar va startaplar bilan aloqalarni yo‘lga qo‘yish orqali strategiyaning akademik asoslanganligi va texnologik yangilanishi ta'minlanadi. Shu orqali strategiya amaliy jihatdan real sektor bilan bog‘langan bo‘ladi.

Bundan tashqari, modelning **ijtimoiy-psixologik komponenti** orqali yashil transformatsiyaning ijtimoiy qabul qilinishini kuchaytirish nazarda tutilgan. Aholining ekologik savodxonligini oshirish, yoshlar va ayollarni jalb qilish, jamoaviy xabardorlikni oshirish orqali yashil iqtisodiyot g‘oyasi ijtimoiy barqarorlik omiliga aylanadi.

Ammo modelga real xavflar va cheklovlar ham inobatga olingan: siyosiy iroda yetishmovchiligi, moliyalashtirishdagi uzilishlar, texnologik asoratlarga qarshi xavfsizlik zaxiralari (institutsional ehtiyot choralari) kiritilgan bo‘lib, bu strategiyani holis va muvozanatli qiladi.

Umuman olganda, muallif tomonidan ishlab chiqilgan “YI-BIY” strategik modeli yashil iqtisodiyotni shakllantirish va uni samarali boshqarishda kompleks, tizimli va innovatsion yondashuvni taklif etadi. Bu model nafaqat amaliyotga yo‘naltirilgan, balki ilmiy, institutsional va ijtimoiy asosga ega bo‘lib, mavjud strategiyalarning cheklovlarini bartaraf etuvchi yaxlit yechim sifatida qaralishi mumkin.

Yashil iqtisodiyot bugungi kunda global darajada iqtisodiy siyosatning markaziy yo‘nalishiga aylanib bormoqda. Ushbu konsepsiyaning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun

tizimli va kompleks strategik yondashuvlar zarur. 3-jadvalda keltirilgan asosiy strategiyalar yashil iqtisodiyotni shakllantirish va samarali boshqarishga qaratilgan muhim mexanizmlarni o‘z ichiga oladi.

Birinchi navbatda, **barqaror rivojlanish strategiyasi** yashil iqtisodiy fikrlashning tamal toshini tashkil etadi. Bu yondashuv ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy omillarni uyg‘unlashtirishga xizmat qiladi. Uzoq muddatda ijobiy natijalar keltirsa-da, dastlabki bosqichda katta sarmoyaviy va institutsional resurslarni talab qiladi.

Yashil energiya strategiyasi esa energiya resurslarining qayta tiklanuvchi manbalar asosida tashkil etilishini nazarda tutadi. Bu strategiya karbon chiqindilarini kamaytirish va ekologik xavfsizlikni ta'minlashda muhim rol o‘ynaydi. Ammo bu boradagi texnologik yetuklik darajasi va moliyaviy barqarorlik asosiy muammolardan biri sifatida ajralib turadi.

Takliflar. Yashil iqtisodiyotni samarali boshqarish, ekologik xavfsizlikni ta'minlash va barqaror taraqqiyotga erishish uchun quyidagi strategik va amaliy tavsiyalarni ilgari surish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi:

1. **Yashil iqtisodiyotni institutsional darajada mustahkamlash lozim.** Shu maqsadda O‘zbekiston sharoitida Yashil taraqqiyot va ekologik transformatsiya bo‘yicha alohida davlat agentligini tashkil etish taklif etiladi. Ushbu tuzilma strategiyalarni muvofiqlashtirish, nazorat qilish va baholash funksiyalarini bajarishi lozim.

2. **Yashil investitsiyalarni rag‘batlantirish bo‘yicha maxsus moliyaviy instrumentlarni yaratish kerak.** Jumladan, “yashil obligatsiyalar” chiqarish, imtiyozli kreditlar ajratish, soliq chegirmalari orqali ekologik loyihalarga sarmoya kiritishni moliyaviy jihatdan qulaylashtirish maqsadga muvofiqdir.

3. **Ekologik soliq va rag‘bat tizimlarini takomillashtirish zarur.** Atrof-muhitga salbiy ta’sir ko‘rsatuvchi ishlab chiqarish subyektlariga nisbatan diferensial soliq stavkalarini joriy etish, ekologik toza texnologiyalarni joriy etgan korxonalarga esa imtiyozlar berilishi lozim.

4. **Yashil texnologiyalar transferi va mahalliy innovatsiyalarni qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari ishlab chiqilishi kerak.** Bunda ilmiy-tadqiqot institutlari, startap inkubatorlari va texnoparklar bilan integratsiya kuchaytirilib, “eko-innovatsiya markazlari” tashkil etilishi maqsadga muvofiq bo‘ladi.

5. **Resurslardan samarali foydalanish bo‘yicha milliy dastur ishlab chiqilishi kerak.** Suv, yer, energiya kabi tabiiy resurslarning sarflanishini optimallashtirish, raqamli monitoring tizimlari orqali nazorat qilish, isrof va yo‘qotishlarni minimallashtirish muhim strategik yo‘nalishdir.

6. **Yashil iqtisodiyotni baholash va monitoring qilishning zamonaviy tizimlari joriy etilishi zarur.** Har yili “Yashil rivojlanish indeksi” hisoblab borilishi, xalqaro ko‘rsatkichlar (Green GDP, ESG indekslar) bilan uyg‘unlashtirilgan tahlil tizimlari ishlab chiqilishi lozim.

7. **Ekologik ta’lim va ijtimoiy ongni shakllantirish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar olib borilishi zarur.** Barcha bosqichdagi ta’lim muassasalarida ekologik savodxonlikka oid majburiy dasturlar kiritilishi, ommaviy axborot vositalari orqali yashil iqtisodiy madaniyatni targ‘ib qilish kuchaytirilishi kerak.

8. **Hududiy darajada yashil infratuzilmani rivojlantirish strategiyalari ishlab chiqilishi kerak.** Har bir viloyat va shahar uchun yashil zonalashuv, chiqindilarni qayta ishlash,

ekologik transport infratuzilmasi kabi yo‘nalishlarda alohida rejalar ishlab chiqilishi va amaliyotga tatbiq etilishi lozim.

9. **“YI-BIY” modeli asosida milliy strategiyani ishlab chiqish va sinovdan o‘tkazish taklif etiladi.** Ushbu kompleks mualliflik yondashuvi turli sektorlar o‘rtasidagi sinergiyani kuchaytiradi, tizimli boshqaruvni ta’minlaydi hamda O‘zbekistonning yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasiga ilmiy-amaliy asos yaratadi.

Xulosa. Yashil iqtisodiyot bugungi global muammolarga javob bera oladigan, ekologik barqarorlikni iqtisodiy o‘sish bilan uyg‘unlashtiradigan innovatsion model sifatida qaralmoqda. Ushbu maqolada yashil iqtisodiyotni boshqarishdagi asosiy strategik yondashuvlar tizimli tarzda o‘rganildi, ularning ustunliklari va cheklovlari tahlil qilindi hamda ular asosida muallif tomonidan kompleks, integratsiyalashgan yondashuv – **“YI-BIY” modeli** ishlab chiqildi.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, mavjud strategik yondashuvlar (barqaror rivojlanish, yashil energiya, eko-innovatsiya, ekologik soliqqa tortish va boshqalar) alohida sohalarda muayyan ijobiy natijalarga olib kelmoqda, biroq ular o‘zaro uzviy bog‘lanmaganligi sababli, yashil iqtisodiyotga o‘tish jarayoni ko‘p hollarda fragmentar va sekin kechmoqda. Shu sababli, barqaror va samarali boshqaruv uchun strategik yondashuvlar yagona tizimga birlashtirilishi lozim.

Muallif taklif etgan **"YI-BIY" modeli** – (Yashil Iqtisod – Barqarorlik – Innovatsiya – Yagona boshqaruv) – bu boradagi konseptual yondashuv bo‘lib, u milliy darajadagi boshqaruv tizimini innovatsion, institutsional va iqtisodiy jihatdan uyg‘unlashtirishni nazarda tutadi. Mazkur modelda strategik maqsadlar aniq belgilangan, amaliy mexanizmlar (eko-reyting, yashil jamg‘armalar, raqamli monitoring), institutsional asoslar (yangi agentlik va kengashlar), hamda aniq raqamli indikatorlar orqali baholash tizimi shakllantirilgan.

Modelning o‘ziga xos jihati shundaki, u nafaqat iqtisodiy va ekologik mezonlarni o‘z ichiga oladi, balki ijtimoiy ongni o‘zgartirish, yoshlar va fuqarolik jamiyatini jalb qilish orqali yashil iqtisodiyotning ijtimoiy asoslarini ham mustahkamlaydi.

Yakuniy xulosa sifatida aytish mumkinki, yashil iqtisodiyotga o‘tish bo‘yicha strategik yondashuvlar faqatgina texnik yoki iqtisodiy choralar bilan emas, balki **kompleks, tizimli va ijtimoiy integratsiyalashgan yondashuvlar** orqali amalga oshirilishi kerak. Shu nuqtai nazardan, maqolada ilgari surilgan **“YI-BIY” modeli O‘zbekiston sharoitida** yashil iqtisodiyotga o‘tishda amaliy va nazariy asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. “Yashil iqtisodiyotga o‘tish bo‘yicha strategiyani tasdiqlash to‘g‘risida.” 2023-yil, PF-38-son.
2. United Nations Environment Programme (UNEP). Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. UNEP, 2011.
3. “Green Growth and Sustainable Development.” OECD, www.oecd.org/greengrowth/. Accessed 25 June 2025.
4. Sachs, Jeffrey D. The Age of Sustainable Development. Columbia University Press, 2015.
5. World Bank. Inclusive Green Growth: The Pathway to Sustainable Development. World Bank Publications, 2012.
6. Zubair, Khalid, et al. "Green Economy Indicators: A Tool for Policy Making." Sustainability, vol. 13, no. 4, 2021, pp. 2156–2171. DOI:10.3390/su13042156.

7. “Green Economy in Uzbekistan: Current Status and Future Prospects.” UNDP Uzbekistan, 2023, www.uz.undp.org. Accessed 24 June 2025.
8. Jackson, Tim. Prosperity Without Growth: Foundations for the Economy of Tomorrow. 2nd ed., Routledge, 2017.
9. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. “2023–2030-yillarga mo‘ljallangan Yashil Rivojlanish Strategiyasi.” Rasmiy hujjatlar to‘plami, 2023-yil.
10. Geissdoerfer, Martin, et al. “The Concept of Circular Economy: A Comprehensive Review.” Journal of Cleaner Production, vol. 143, 2017, pp. 757–768. DOI:10.1016/j.jclepro.2016.12.134.